

Must think

De nieuwe serie **MUST THINK** stelt steeds een boeiende uitspraak over onderwijs centraal, een uitspraak van een filosoof, een pedagoog, een groot wereldburger of een historicus en schrijver. Iedere maand geeft iemand uit het onderwijs hierop zijn of haar reflectie. Meer prachtige uitspraken vindt u in de publicatie '3000 jaar denkers over onderwijs'. Dit boekje, samengesteld door Henk Sissing, staat vol met uitspraken over onderwijs, leraren, leidinggevenden, leerlingen, ouders en leren.

TEKST: HENK SISSING, JOOP BERDING FOTO HANNAH ARENDT: G4GTI

De kwalificatie van de leraar bestaat erin dat hij de wereld kent en anderen daarover kan onderrichten, maar zijn gezag berust op het feit dat hij verantwoordelijkheid voor die wereld opneemt. Het is alsof hij tegenover het kind alle volwassen bewoners van de wereld vertegenwoordigt; hij legt de dingen uit en zegt tot het kind: dit is onze wereld.

Hannah Arendt (1906-1975)

Wie was Hannah Arendt?

▶ Hannah Arendt (1906-1975) was een Duits-Amerikaans politiek denker. Ze woonde in Koningsbergen, de stad van Immanuel Kant, wiens werk ze al als tienermeisje las. Ze studeerde filosofie bij Heidegger en Jaspers. Als Joodse ontvluchtte zij nazi-Duitsland en vond in de VS een nieuw thuis. Ze werkte er als hoogleraar aan verschillende universiteiten en onderhield daarnaast nauwe banden met haar 'oude' continent. Arendt publiceerde vanaf begin jaren vijftig een aantal belangrijke boeken en artikelen, vooral op het terrein van de politiek en van het menselijk bestaan. Haar werk is in drieën onder te verdelen: werken over politiek en revolutie, over het totalitarisme en over het geestelijk leven van de mens. Daarnaast heeft ze zich intensief met het Jodendom bezig gehouden. Ze is door verschillende denkers beïnvloed, zoals Heidegger, Marx en Nietzsche. Haar bekendste werken die ook in het Nederlands zijn vertaald, zijn *Vita activa*, *Totalitarisme*, *Het leven van de geest* (Denken en Willen) en haar verslag van het proces tegen de oorlogsmisdadiger Eichmann: *Eichmann in Jeruzalem*. Dit laatste boek

leidt tot op de dag van vandaag tot verhitte debatten. Over opvoeding en onderwijs publiceerde ze twee eveneens controversiële essays: 'Overpeinzingen bij Little Rock' dat gaat over de gedwongen integratie van

scholen en 'De crisis van de opvoeding' dat daarover verder doordenkt. Op dit moment is er toenemende aandacht voor het werk van Arendt zowel binnen de educatieve als de sociale en zorgprofessies.

Joop Berding over Hannah Arendt

► 'In dat laatste artikel, de crisis van de opvoeding, waaruit het citaat is genomen, bepleit Arendt een radicale scheiding tussen politiek en opvoeding. De politiek – of breder: het politieke handelen van volwassenen – moet de problemen van de wereld aanpakken en deze niet afwentelen op de school waar het gaat om de opvoeding van kinderen.

Voor Arendt heeft de school een specifieke taak. Het is het instituut tussen het gezin en de 'grote' samenleving dat de kinderen in de wereld introduceert. De opdracht van de school is in Arendts ogen dan ook niet primair de individuele ontplooiing van de persoonlijkheid of de ontwikkeling van talenten van leerlingen maar het laten kennismaken met de wereld. Zij stelt onze gemeenschappelijke wereld voor als een 'tafel' waar we met zijn allen omheen zitten en waar ieder een eigen perspectief op ontwikkelt. De pedagogische vertaling van dit idee is dat ook in de school en in de klas de wereld wordt gepresenteerd, dat leraren en kinderen daarover met elkaar praten en dat ze op basis daarvan leren. Dat stelt in de ogen van Arendt bijzondere eisen aan het leraarschap.

In het citaat dat ik voor dit korte artikel heb uitgekozen, maakt zij een onderscheid tussen twee aspecten van het leraarschap die tegelijk een dubbele opdracht inhouden. Aan de ene kant dient de leraar te beschikken over kennis van de wereld en moet hij deze op een toegankelijke manier aan zijn leerlingen overdragen. Dat zou men kunnen aanduiden als de 'technische' aspecten van het werk van de leraar. Maar hiermee is het leraarschap slechts eenzijdig getypeerd, aldus Arendt. Want om een professie te kunnen uitoefenen, heeft men niet alleen kennis maar ook gezag nodig. Denk aan de 'klassieke' professies als de arts, de rechtsgeleerde en de predikant of priester. Elk van deze professionals beschikt niet alleen over een uitgebreid kennisbestand op hoog niveau, maar is ook bekleed met het gezag om zijn werkzaamheden ten overstaan van zowel patiënten, rechtzoekenden en gelovigen als ten overstaan van de samenleving uit te oefenen. Ook de leraar 'staat' ergens voor,

zegt Arendt, namelijk de wereld. De samenleving geeft hem als het goed is het gezag om met kinderen te werken. Het werk van de leraar is dus dienstbaar aan zowel het kind als aan de wereld.

Nu maakt Arendt in hetzelfde artikel onomwonden twee dingen duidelijk: de wereld waarin we leven en waarin we kinderen opvoeden en onderwijzen is een gebroken wereld. Het is een wereld die ten onder zou gaan, alleen al vanwege de sterfelijkheid van individuele mensen, als ze niet steeds vernieuwd zou worden doordat nieuwe mensen 'ter wereld' komen. De wereld kan alleen worden 'gered' door de voortdurende instroom van nieuwe generaties. Maar, paradoxaal genoeg, die nieuwe bewoners beginnen hun leven altijd in een *oude* wereld en het is met die wereld dat we hen moeten laten kennismaken. Arendt spreekt hier over het noodzakelijk conservatieve karakter van opvoeding en onderwijs. Zij onderscheidt dit van het domein van de politiek waarin juist voortdurend de strijd om vernieuwing plaatsvindt. Het tweede belangrijke punt betreft het gezag. Het is volgens Arendt zo dat met tradities en

(christelijk) geloof ook het gezag uit de seculiere samenleving is verdwenen. De tijd dat leraren en met hen vele andere professionals zich zonder meer op hun gezag konden beroepen, is voorbij, aldus Arendt. Toch is wellicht iets van een kentering waarneembaar. In het actuele debat over professionaliteit zien we niet alleen een herwaardering voor de kennis en de pedagogisch-didactische vaardigheden van de leraar maar ook een pleidooi voor een duidelijke positiekeuze. Leraren, of wat breder: het onderwijs, hebben een zekere 'luwte' nodig om, los van de huidige steeds sterkere economische, politieke en maatschappelijke druk, hun werk te kunnen doen. Maar dan is het ook cruciaal dat leraren uit hun 'cellulaire' bestaan breken en verantwoording kunnen en durven afleggen aan de samenleving over waar ze voor staan. In een aantal bewegingen 'van onderop' in het onderwijs is er terecht aandacht voor dit openbare karakter van de professie (immers letterlijk: 'in het openbaar iets naar voren brengen'). Misschien dat hiermee kansen ontstaan om het huidige klimaat van de professionalisering te doorbreken.'

Wie is Joop Berding?

Joop Berding (1954) stond op zijn twintigste voor de klas en zijn loopbaan beweegt zich tot op de dag van vandaag in en rondom het onderwijs. Onderwijzer, beleidsmedewerker, schoolbegeleider en lerarenopleider en vanaf 2006 docent en onderzoeker bij het Instituut voor Sociale Opleidingen en het Kenniscentrum Talentontwikkeling van Hogeschool Rotterdam. Naast zijn proefschrift over de pedagogiek van John Dewey (1999) schreef en redigeerde hij elf boeken, vooral op pedagogisch en methodologisch gebied. Daarnaast publiceerde hij in Nederlandse en buitenlandse bladen vele artikelen over de pedagogiek van Dewey en over de pedagogiek van Janusz Korczak. Met Wouter Pols schreef hij het opleidingsboek voor de pabo *Schoolpedagogiek* (2014, 3e druk).

Sinds enkele jaren houdt hij zich intensief bezig met het werk van Hannah Arendt. Dat heeft inmiddels geleid tot een aantal artikelen, waaronder <http://nivoz.nl/artikelen/de-school-als-tussen-over-opvoeding-en-school-in-de-visie-van-hannah-arendt/> en zal in 2015 een bundel artikelen opleveren voor en over de educatieve en sociale professional. Meer informatie over publicaties e.d. is te vinden op zijn website: www.joopberding.nl